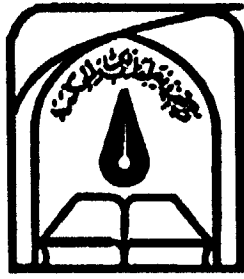

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٢٧٩٠١

۲۷ / ۱۹۰۱ / ۲۳۳۳

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

بخش علوم جغرافیایی و سنجش از دور

پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی

محیط روستائی و نگرشهای توسعه روستائی

مطالعه موردی : دهستانهای شهرستان دره شهر

محمد جواد زینی وند

استاد راهنما :

دکتر عبدالرضارکن الدین افتخاری

استاد مشاور :

دکتر علی عسگری

۱۴۲۶۱

مهر ۱۳۷۸

۲۷۹۰۱

تأییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد:

اعضاء هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای محمد جواد زینی وند تحت عنوان «محیط روستائی و نگرشهای توسعه روستائی مطالعه موردی: دهستانهای شهرستان دره شهر» را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

اعضاء هیئت داوران:

۱ - استاد راهنما: دکتر عبدالرضا رکن الدین افتخاری

۲ - استاد مشاور: دکتر علی عسگری

۳ - استاد ناظر: دکتر حسین شکونی

۴ - استاد ناظر: دکتر اکبر پرهیزکار

۵ - نماینده شورای تحصیلات تکمیلی: دکتر اکبر پرهیزکار

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است. بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به مرکز نشر دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:

کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته: جغرافیا و برنامه ریزی روستائی است که در سال ۱۳۷۸ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم / جناب آقای دکتر عبدالرضا رکن الدین افتخاری و مشاوره سرکار خانم / آقای دکتر علی عسکری از آن دفاع شده است.

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های نشریات دانشگاه تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به مرکز نشر دانشگاه اهدا کند دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصل کند، به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معدل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶: اینجانب محمد جواد زینبی وند دانشجوی رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستائی مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

تقدیم به همسر و فرزندانم محمد و سارا،
و تقدیم به آنانکه در راه احیای دانش و
معرفت برای اعتلای انسانیت می کوشند.

تقدیر و تشکر :

سپاس خدای را که توفیق تلاش در راه تحصیل علم صبر و پشتکار لازم را در انجام این تحقیق به من ارزانی داشت .

پس از حمد و سپاس خالق متعال ، بر حسب وظیفه و رعایت ادب و احترام، بر خود لازم می دانم از تمامی کسانی که بطور مستقیم و غیر مستقیم در به ثمر رسیدن این کار تحقیقی مرا مرهون مساعدت و همکاری خود نمودند صمیمانه تشکر و قدردانی نمایم. هر چند ذکر نام همه عزیزان در این مقال میسر نیست.

اول نام بردن از بزرگوارانی که سهم بیشتری در انجام پژوهش داشته و بطور مستقیم از راهنماییها و مساعدت آنها بهره جسته ام، کمترین ادای دینی است که می توانم نسبت به آنان داشته باشم. از جناب آقای دکتر شکونی که از محضر ایشان علاوه بر اندوختن توشه علمی، درس انسانیت و زندگی آموختم، سپاسگزارم.

از جناب آقای دکتر افتخاری که راهنمایی این تحقیق را بر عهده داشتند و با تیز بینی علمی کم نظیر و سعه صدر و گشاده رونی قابل تحسین در راهنمایی اینجانب از هیچ مساعدتی دریغ نوزیدند، صمیمانه تشکر می نمایم.

از جناب آقای دکتر علی عسگری بعنوان استاد مشاور، و آقای سید قاسم حسینی کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستائی، که از مشاورت ایشان بویژه در انجام محاسبات آماری و کامپیوتری بهره فراوان بردم کمال تشکر را دارم.

از کلیه مسئولین و کارکنان دستگاه های اجرایی شهرستان دره شهر، بویژه اداره کشاورزی، بنیاد مسکن، جهاد سازندگی، فرمانداری، که بنحوی در جمع آوری اطلاعات و آمار مورد نیاز مرا یاری نمودند، نهایت سپاسگزاری را دارم. در اینجا لازم می دانم از قضات عزیز و معزز تعزیرات حکومتی دره شهر: آقایان قلخانی و زمانی که در زمینه امر تحصیل با اینجانب همکاری نمودند سپاسگزاری نمایم. و بلاخره انجام این تحقیق نیازمند محیطی آرام و بی دغدغه بود که همسرم با صبر و متانت و فداکاری اش چنین محیطی برایم فراهم آورد. از ایشان که در این مدت علاوه بر تحمل سختی و بر دوش کشیدن مسئولیت زندگی با اینجانب همکاری داشتند سپاسگزارم.

چکیده :

امروزه در ادبیات توسعه پایدار روستائی نظریه های متفاوت و بعضاً متضادی در خصوص دیدگاه مردم روستائی نسبت به محیط زیست و توسعه مطرح است . چارچوب اصلی این نظریه ها، از کاملاً موافق با محیط زیست و توسعه تا ضد محیط زیست و توسعه را در بر می گیرد. از آنجا که شرایط حاکم بر کشورهای صنعتی با کشورهای در حال توسعه و سطح قرار گیری اینها در مسیر توسعه تفاوت دارد، برنامه ریزان و سیاستمداران این کشورها علیرغم تفاوت در کیفیت و چگونگی مسائل زیست محیطی و توسعه، در حل این معضل جهانی اشتراک نظر دارند، هر چند که در کشورهای در حال توسعه از جمله کشور ما علیرغم بروز مشکلات زیست محیطی کمتر به آن توجه می گردد. و در این میان نه تنها در خصوص نگرش مردم نسبت به مسائل توسعه و محیط زیست که کانون توسعه قلمداد می گردد، ابهاماتی وجود دارد بلکه نگرش برنامه ریزان و سیاستمداران نیز روشن نیست . و بدین ترتیب کشور برای بکارگیری راهبردها، از نبود ادبیات غنی مبتنی بر کار میدانی رنج می برد. پژوهش حاضر در صدد است با توجه به این مشکل (نبود ادبیات غنی در کشور) از یکسو و وجود دیدگاههای متضاد در ادبیات دنیای صنعتی در این مورد از سوی دیگر، به یکی از اساسی ترین سئوالهای مطرح شده در ادبیات توسعه روستائی پاسخ علمی دهد.

در این پژوهش، با اعتقاد به دیدگاه و نگرش توسعه پایدار (حفظ محیط زیست با در نظر گرفتن توسعه اقتصادی) روستائیان، تلاش گردید تا با نگرش رفتاری و روش شناختی نگرش سنجی، این نظریه مهم در ادبیات توسعه پایدار روستائی را با ساخت مکانی- اجتماعی جامعه روستائی ایران در شهرستان دره شهر مورد آزمون قرار گیرد. نتایج تحقیق نشان می دهد که روستائیان در مجموع موافق با محیط زیست و سازگار با رشد می باشند یا بعبارت دیگر اغلب روستائیان ارزشهای زیست محیطی و اقتصادی را باور دارند.

فهرست مطالب :

عنوان	صفحه
فصل اوّل: زمینه‌های نظری:.....	۲ - ۳۸
۱ - ۱ - بیان و طرح مسئله	۲
۱ - ۲ - سیر روند تکاملی در تعاریف توسعه	۴
۱ - ۳ - ضرورت توسعه روستائی	۶
۱ - ۴ - سیر مراحل تکاملی در تعریف توسعه روستائی	۸
۱ - ۵ - اهداف توسعه روستائی	۱۰
۱ - ۵ - ۱ - رشد تولید و بهره‌وری (رشد تولید ناخالص ملی - GNP)	۱۰
۱ - ۵ - ۲ - توزیع عادلانه منافع توسعه	۱۱
۱ - ۵ - ۳ - ایجاد اشتغال مفید و سودمند	۱۲
۱ - ۵ - ۴ - مشارکت مؤثر مردم در تصمیم گیری	۱۲
۱ - ۵ - ۵ - تغییر ساختار تولید	۱۳
۱ - ۵ - ۶ - اعتماد به نفس	۱۳
۱ - ۵ - ۷ - حفظ توازن محیط طبیعی و زیستی	۱۴
۱ - ۶ - تغییر در بینش توسعه	۱۵
۱ - ۷ - مفهوم توسعه پایدار	۱۸
۱ - ۸ - پیش شرطهای مهم توسعه پایدار روستائی	۲۵
جمع بندی و نتیجه گیری	۲۷
۱ - ۹ - نگرشها و دیدگاههای موجود در توسعه پایدار روستائی	۲۸
۱ - ۹ - ۱ - روش رفتاری	۳۰
جمع بندی و نتیجه گیری	۳۷
فصل دوّم : روش تحقیق:	۳۹ - ۷۲
۱ - ۲ - روش تحقیق	۴۰
۲ - ۲ - ویژگی های انتخاب موضوع تحقیق	۴۰
۲ - ۳ - جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق	۴۱

۴۱	..... ۴-۲- اهداف تحقیق.
۴۲	..... ۵-۲- فرضیه های تحقیق.
۴۲	..... ۶-۲- مشکلات و موانع اساسی تحقیق.
۴۳	..... ۷-۲- معرفی منطقه مورد مطالعه.
۴۳	..... ۱-۷-۲- ساختار اکولوژی طبیعی.
۴۶	..... ۱-۷-۲-۱- موقعیت جغرافیائی و وسعت.
۴۶	..... ۲-۷-۲-۱- توپوگرافی و ارتفاعات منطقه.
۴۸	..... ۲-۷-۲-۱-۳- منابع آبهای سطحی و زیر زمینی.
۴۹	..... ۲-۷-۲-۱-۴- اقلیم منطقه.
۴۹	..... ۲-۷-۲-۱-۵- زمین شناسی منطقه.
۵۰	..... ۲-۷-۲-۱-۶- وضعیت خاکهای منطقه.
۵۱	..... ۲-۷-۲-۱-۷- پوشش گیاهی منطقه.
۵۲	..... جمع بندی و نتیجه گیری
۵۳	..... ۸-۲- ساختار اکولوژی انسانی
۵۳	..... ۲-۸-۱- ویژگی های اجتماعی.
۵۸	..... جمع بندی و نتیجه گیری
۵۸	..... ۲-۹- ساختار اقتصادی منطقه
۵۸	..... ۲-۹-۱- کشاوری
۶۰	..... ۲-۹-۲- باغداری و جنگلداری
۶۱	..... ۲-۹-۳- دامداری و دامپروری
۶۱	..... ۲-۹-۴- فعالیتهای صنعتی
۶۲	..... ۲-۹-۵- خدمات
۶۳	..... جمع بندی و نتیجه گیری
۶۴	..... ۲-۱۰- روش جمع آوری داده ها
۶۵	..... ۲-۱۱- روشهای بررسی، بررسی مقدماتی
۶۵	..... ۲-۱۲- روش بررسی نمونه ای
۶۶	..... ۲-۱۳- اندازه نمونه بهینه.
۶۹	..... ۲-۱۴- تعاریف واژه ها و متغیرهای مورد استفاده.
۶۹	..... ۲-۱۴-۱- تعریف نگرش

۷۲	..... تهیه پرسشنامه. ۱۵-۲
۷۳-۹۴	..... فصل سوم: تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق:
۷۴	..... ۱-۳ مقدمه.
۷۴	..... ۲-۳- توصیف و تشریح داده ها
۷۵	..... ۱-۲-۳ ویژگی های اجتماعی روستائیان پاسخگو.
۷۶	..... ۲-۲-۳ ویژگی اقتصادی پاسخگویان.
۷۸	..... ۳-۲-۳ نحوه استفاده و تأثیر نهاده های کشاورزی.
۸۰	..... ۴-۲-۳ تأمین انرژی روستا.
۸۰	..... ۵-۲-۳ تناوب کشت و علت آن از دیدگاه روستائیان.
۸۱	..... ۶-۲-۳ نگرش روستائیان نسبت به محیط زیست.
۸۳	..... ۷-۲-۳ نگرش اقتصادی - محیطی روستائیان.
۸۵	..... ۸-۲-۳ نقش عوامل فرهنگی در بهبود زندگی روستائیان.
۸۶	..... ۹-۲-۳ تأثیر عوامل بهداشتی و درمانی در محیط های روستائی
	..... ۱۰-۲-۳ وجهه نظرها (علاقه مندی به روستا، نگرش به مردم خارج از روستا، پذیرش نوآوری
۸۶	.....
۸۸	..... ۳-۳ تحلیل نتایج و آزمون فرضیه های تحقیق.
۹۵-۹۹	..... فصل چهارم: جمع بندی، نتیجه گیری، و پیشنهادات:
۹۶	..... ۱-۴ جمع بندی
۹۸	..... ۲-۴ نتیجه گیری
۹۹	..... ۳-۴ پیشنهادات
I	..... چکیده انگلیسی

فهرست جداول

شماره	صفحه
(۱-۲) تعداد و درصد جمعیت شهرستان دره شهر به تفکیک شهری و روستایی	(۷۵-۵۵)..... ۵۴
(۲-۲) نسبت جنسی و سنی به تفکیک دهستانهای شهرستان دره شهر	..... ۵۶
(۳-۲) جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر و وضعیت اشتغال شهرستان دره شهر به تفکیک دهستان	..... ۵۷
(۴-۲) مساحت و سطح زیر کشت شهرستان به تفکیک دهستان (۱۳۷۵)	..... ۶۰
(۵-۲) تعداد شاغایین صنایع خانگی (قالی) به تفکیک نقاط شهری و روستایی (۱۳۷۵)	..... ۶۲
(۶-۲) تعداد و درصد اشتغال روستائیان دره شهر، در بخش های اقتصادی	..... ۶۳
(۱-۳) رابطه بین مشارکت روستائیان در حفظ محیط زیست با سرمایه گذاری روستائیان	..... ۸۸
(۲-۳) رابطه بین سرمایه گذاری روستائیان با حفاظت از محیط زیست	..... ۸۹
(۳-۳) رابطه بین مشارکت روستائیان در محیط با کارائی سرمایه گذاری در روستا	..... ۹۰
(۴-۳) رابطه بین سرمایه گذاری روستائیان در افزایش کیفیت محیط با مشارکت در حفظ محیط روستا	..... ۹۱
(۵-۳) رابطه سرمایه گذاری روستائیان در محیط زیست روستا با علاقه به محیط روستا	..... ۹۲
(۶-۳) رابطه مکان گزینی صنایع با سرمایه گذاری روستائیان	..... ۹۳

شماره	نمودارها و نقشه ها	صفحه
(۱-۳) نمودار توزیع سنی روستائیان	.....	۷۵
(۲-۳) نمودار توزیع سواد روستائیان پاسخگو	.....	۷۵
(۳-۳) نمودار توزیع وسایل ارتباط جمعی	.....	۷۵
(۶-۳) نمودار توزیع شغل روستائیان پاسخگو	.....	۷۶
(۷-۳) نمودار توزیع وضعیت اقتصادی روستائیان	.....	۷۶
(۸-۳) نمودار توزیع میزان زمین های زراعی روستائیان	.....	۷۷
(۹-۳) نمودار توزیع نوع مالکیت روستائیان پاسخگو	.....	۷۷
(۱۰-۳) نمودار توزیع میزان توانائی روستائیان در افزایش درآمد روستا	.....	۷۷

- ۷۷ ..... (۳-۱۱) توزیع تعداد قطعات زمین کشاورزی در میان روستائیان.
- ۷۸ ..... (۳-۱۲) نمودار توزیع وسایل کشاورزی
- ۷۸ ..... (۳-۱۳) نمودار توزیع استفاده از کود شیمیائی در میان روستائیان
- ۷۹ ..... (۳-۱۴) نمودار توزیع استفاده از بذر اصلاح شده در میان روستائیان
- ۷۹ ..... (۳-۱۵) نمودار توزیع استفاده از سموم دفع آفات نباتی در میان روستائیان
- ۷۹ ..... (۳-۱۶) نمودار توزیع استفاده از کود طبیعی در میان روستائیان
- ۷۹ ..... (۳-۱۷) نمودار توزیع تأثیر نهادهای کشاورزی در حاصلخیزی زمین زراعی
- ۸۰ ..... (۳-۱۸) نمودار توزیع استفاده از مواد سوختی
- ۸۰ ..... (۳-۱۹) نمودار توزیع استفاده از هیزم و زغال در میان روستائیان
- ۸۱ ..... (۳-۲۰) نمودار توزیع تناوب کشت در میان روستائیان
- ۸۱ ..... (۳-۲۱) نمودار توزیع علت تناوب کشت در میان روستائیان
- ۸۲ ..... (۳-۲۲) نمودار توزیع میزان توانائی روستائیان در حفاظت از محیط زیست
- ۸۲ ..... (۳-۲۳) نمودار توزیع حفاظت از محیط از دیدگاه روستائیان
- ۸۲ ..... (۳-۲۴) نمودار توزیع اقتصادی روستائیان در محیط
- ۸۳ ..... (۳-۲۵) نمودار توزیع نقش مشارکت روستائیان در حفاظت از محیط زیست
- ۸۳ ..... (۳-۲۶) نمودار توزیع تمایل روستائیان به سرمایه گذاری به منظور افزایش کیفیت محیط زیست روستا
- ۸۳ ..... (۳-۲۷) نمودار توزیع اولویت بندی تخصیص منابع دولتی از دیدگاه روستائیان
- ۸۴ ..... (۳-۲۸) نمودار مکانیابی صنایع با توجه به مسائل زیست محیطی از دیدگاه روستائیان
- ۸۴ ..... (۳-۲۹) نمودار توزیع نگرش اقتصادی - محیطی روستائیان
- ۸۵ ..... (۳-۳۰) ایجاد فرصتهای اقتصادی - تجارتي و حفاظت از محیط زیست روستا
- ۸۵ ..... (۳-۳۱) ایجاد فرصتهای اقتصادی - تجارتي و حفاظت از محیط زیست روستا
- ۸۵ ..... (۳-۳۲) ایجاد فرصتهای اقتصادی - تجارتي در محیط روستا و عدم آلودگی محیط روستا
- ۸۶ ..... (۳-۳۳) تأثیر عامل فرهنگی (مدرسه) در بهبود زندگی مردم روستا
- ۸۶ ..... (۳-۳۴) توزیع میزان تأثیر درمانگاه در بهبود زندگی مردم روستا
- ۸۷ ..... (۳-۳۵) میزان علاقه روستائیان به محل سکونت خود
- ۸۷ ..... (۳-۳۶) نگرش روستائیان نسبت به مردم غیر روستائی
- ۸۷ ..... (۳-۳۷) عدم پذیرش شیوه های جدید زندگی در میان روستائیان

- ۱ - نقشه موقعیت استان ۴۴
- ۲ - نقشه موقعیت شهرستان ۴۵
- ۳ - نقشه وضعیت توپوگرافی شهرستان دره شهر ۴۷

فصل اوّل :

زمینه های نظری

فصل اول: زمینه های نظری

۱-۱- بیان و طرح مسئله:

امروزه حفاظت از محیط زیست و هماهنگ نمودن محیط و اقتصاد موضوعات با اهمیت اجتماعی هستند که در کانون توجه برنامه ریزان توسعه قرار گرفته است، یا بعبارت دیگر تداوم فعالیتها و پایداری جوامع انسانی در گرو توسعه مبتنی بر ملاحظات توانان زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی (توسعه پایدار) در سطوح و مقیاس گوناگون جهانی، ملی، منطقه ای و محلی می باشد.

در سطوح جهانی و ملی در چندین دهه گذشته به دلیل رویگردانی شدید به روند رشد و توسعه از ملاحظات سه گانه فوق و تاکید بیش از حد بر محوریت اقتصاد، موجبات پیامدهای ناگوار زیست محیطی اقتصادی و اجتماعی، فراهم شده است. بطوریکه حساسیت و اعتراض روزافزون جوامع پیشرفته و در حال توسعه را موجب شده است. (هادی منافی - ۱۳۶۸ ص و نه ادامه ۱۰)

در بعد محلی، در نواحی روستایی، (که مطالعه حاضر بر آن تاکید دارد) عواملی چون افزایش مطلق جمعیت روستایی نسبت به توان و ظرفیت پذیرش محیط و سستی بودن نظام بهره برداری و حاکمیت شیوه های نادرست استفاده از زمین و بکارگیری بیش از حد نهاده هایی نظیر کود شیمیایی و سموم دفع آفات نباتی باعث گردید که محیط زیست در نواحی روستایی بشدت دستخوش تغییر و تحول گردد. (ص ۱۷). و در همه اینها نقش مشارکت مردم در تصمیم سازی ها و